

Taş Devri'nden Kapitalizme
UYGARLIKLAR

Cüneyt AKALIN

 Tarihçi
Kitabevi

Tarihçi Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Yayınları • 71

Tarihçi Kitabevi Genel Yayın Yönetmeni:
Necip Azakoğlu

Kapak ve sayfa tasarımı: Ayşe Görkem Kozanoğlu

Birinci baskı: Aralık 2014, İstanbul
İkinci Baskı: Kasım 2019, İstanbul

Boyutlar: 16,5 x 23 cm
Sayfa sayısı: 416

ISBN: 978-605-4534-64-7

Baskı ve cilt: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8 Yenibosna
BAHÇELİEVLER-İSTANBUL
+90 (212) 496 11 11
Sertifika no: 44066

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.

Bu eserin bütün hakları saklıdır.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen
alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez,
çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
www.tarihcikitabevi.com

Moda Caddesi No: 104 / A Moda / Kadıköy-İSTANBUL
Tel: 0216 418 68 86
GSM: 0530 370 74 11
E-posta: info@tarihcikitabevi.com

Taş Devri'nden Kapitalizme

UYGARLIKLAR

Cüneyt AKALIN

 Tarihçi
Kitabevi

İÇİNDEKİLER

- Önsöz / 7
- I. Giriş / 11
- II. Uygarlığın Temel Kavramları / 14
- III. Uygarlığın Doğuşu / 18
- IV. Mezopotamya / 25
- Ek Okuma: Gilgamiş Destanı / 38*
- V. Firavunların Mısır'ı / 40
- VI. Hititler / 58
- VII. Çin / 67
- Ek Okuma: Marco Polo-Büyük Gezgin / 97*
- VIII. Japonya / 99
- IX. Hindistan / 112
- Ek Okuma: Hint Mitolojisi / 140*
- Ek Okuma: Ekber / 142*
- X. Uzak Asya'nın Deniz Uygarlıkları / 145
- XI. Batı Asya / 156
- XII. Araplar / 170
- XIII. İran / 177
- Ek Okuma: Firdevsi-Şahname (Yeryüzü Hükümdarlığının Sırları) / 196*
- XIV. Türkler / 198
- Ek Okuma: Nizamülmülk -Siyasetname'den öğütler / 224*
- Ek Okuma: Dadaloğlu / 226*
- XV. Ruslar / 227
- XVI. Afrika / 239
- Ek Okuma: Kara Afrika'nın Öncülerinden Kwame Nkrumah / 251*
- XVII. Amerika-Latin Amerika / 253
- Ek Okuma: Pablo Neruda-Bolívar Şarkısı / 264*
- XVIII. Akdeniz Uygarlıkları / 265
- Ek Okuma: Homeros-İlyada / 273*
- XIX. Helen Uygarlığı / 274
- Ek Okuma: Perikles-Cenaze Töreni Söylevi / 298*
- Ek Okuma: Platon-Eşitlikçi Devlet Üzerine / 299*
- XX. Roma / 300
- XXI. Hıristiyanlık / 321
- XXII. İslam Uygarlığı / 334
- XXIII. Batı'nın Orta Çağı / 361
- Ek Okuma: Magna Carta Libertatum / 384*
- XXIV. Doğu Roma (Bizans/Nea Roma) / 387
- XXV. Orta Çağ'ın Sonu-Modern Çağ'a Geçiş / 403
- Türk Tarihi-Dünya Tarihi: Kronoloji / 412*
- Kaynakça / 417
- Dizin / 419

Cüneyt Akalın

1945'te İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Ankara'da tamamladıktan sonra, Galatasaray Lisesi'nden 1965 yılında mezun oldu. AFS burslarından yararlanarak öğrenimine ABD'de devam etti.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden 1969'da mezun olarak doktora çalışmasına başladı. (Hürgün) Hürriyet, Cumhuriyet, Aydınlık gazetelerinde muhabir, dış politika yazarı, araştırma sayfası editörü, spor editörü vb. olarak çalıştı. 1999'da İstanbul Üniversitesi Bilim Jürisi önünde savunduğu "Uluslararası İlişkiler Ortamında 27 Mayıs Hareketi" adlı teziyle "Siyaset Bilimi-Uluslararası İlişkiler Doktoru" unvanını elde etti.

1995-2000 yılları arasında Galatasaray Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisi-Yardımcı Doçent olarak çalıştı. 2001'de çalışmaya başladığı Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden 2012'de emekli oldu.

Çeşitli dergi ve kitaplarda yayımlanmış çok sayıda bilimsel-siyasal makalesi, yazı kurulu üyeliğini yaptığı Teori dergisinde yayımlanmış makaleleri, İngilizce-Fransızcadan Türkçeye aktardığı onu aşkın çevirisi, *Journalism in Turkey* adlı kitapçığı, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye -1; ABD ve Türkiye -2 Yumuşama Yılları (1961-1986); Askerler ve Dış Güçler- Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı; Bir Soğuk Savaş Yalanı: Atatürk-MacArthur Görüşmesinin İçyüzü; Le Mensonge Genocide à Partir des Documents Arméniens et Russes; Taş Deveri'nden Ortaçağ'a Uygarlık Tarihi; Hilafet Neden Kaldırıldı; 50. Yılında Dünya'da ve Türkiye'de '68'-Düşler ve Gerçekler* adlı kitapları var.

"Türkiye-Suriye Dostluğu ve 1957 Krizi" (2006) adlı makalesi Şam Üniversitesi'nce, "Ergenekon Haberlerinin Medyaya Yansıması" (2010) adlı makalesi Moskova Üniversitesi'nce, "Internationalism, Baku Congress and Eurasia" adlı makalesi ise Delhi JNU'nca yayımlandı.

2012'de "yaş haddi"nden Marmara Üniversitesi'nden emekli olan Akalın, evli ve iki çocuk babasıdır. Arel Üniversitesi'nde ders vermektedir.

ÖNSÖZ

Bu kitap, Matruşka bebekleri gibi, bir başka kitabın içinden çıktı.

Marmara Üniversitesi İletişim ve Güzel Sanatlar Fakültelerinde verdiğim “Uygarlık Tarihi” derslerinde tutulan notları gözden geçirerek, geliştirerek “Taş Devrinden Ortaçağ” a kitabımı yayımladım. Neye niyet neye kısmet... Koca bir tarihi kucaklayan ders cezbetti, “ders notları” ve kitap beni konuya daha çok bağladı. Derinleşmeye karar verdim.

Uygarlığın Tarihi, adı üzerinde, insanoğlunun barbarlıktan uygarlığa geçişinin ve sonrasının tarihidir. Binlerce yılın, on binlerce yılın insanın gözünün önünde uçuştugu uçsuz bucaksız alan, adeta bir mahşerdir. Herkes oradadır.

Uygarlık Tarihi bir büyük hesaplaşmadır aynı zamanda, insanın “özü” nün çok-yönlü muhasebesidir; bir bakıma insanın aynada kendine bakması, kendisi ile hesaplaşmasıdır. Bunun iyi yapılması, yaşamsal önemdedir.

Ne yazık ki, bu kadar hayati bir konuda kaynaklar çok sınırlı.

Piyasadaki Uygarlık Tarihi kitaplarının yetersizliğinin ya da yüzeyselligi- nin nedenini rahmetli Prof. Server Tanilli’den öğrendim:

“(Hoca 1960’lı-70’li yıllardaki kültürel kargaşayı bir anlattıktan sonra devam ediyor) *Egemen sınıflar gençlerin uyanmasını istemiyorlardı. ... Akla ilk gelen şeydu. Liselerin düzeltilmesine beklerken fakülte ve yüksekokulların ilk sınıflarına bir “uygarlık tarihi” ya da “kültür tarihi” koyarak gençlerin “kültür açığını” gidermek...Bu yolda ilk adımı Şişli İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu’nun uyanık yöneticisi Prof. Kıvanç Ertop attı; Yüksek Okulunun ilk sınıfına bir ‘uygarlık tarihi’ koyarak, öğretimini bana verdi.”¹*

Yani, bazı akli evveller cumhuriyet eğitiminin klasik ders kitaplarını bir yana iterken, uygarlık kültürünü de müfredattan çıkarmaya çalışmışlar, Batı üniversitelerinde “Humanities” adıyla okutulan dersin bir benzeri, bir yöneticinin girişimiyle programa girince, zararın bir yerinden dönülmüş.

Öğrencilerin ilgisizliğine kızmadan, kaynak yetersizliğine söylenmeden önce çuvaldızı kendimize batırmalıyız.

Türkçedeki kaynakların durumu

Uygarlık Tarihi için derli toplu, iyi tasarlanmış, esaslı bir ders kitabının olmayışı büyük bir eksiklik. Uygun kaynak bulamayan öğretici, son yıllarda yabancı dillerden yapılan çevirilerden birine sarılıyor. Ne yazık ki bu kaynakların bir bölümü “küreselleşmenin erdemlerini” gençlerin beynine işlemeye yeminli yazarların kaleminden çıkmış.

Yerli kaynaklara gelince: Prof. Server Tanilli'nin uzun süredir piyasada bulunan, çok baskı yapan “*Uygarlık Tarihi*” kitabı, yalın, eğitici bir kaynak. Ancak o kitap Antik Yunan'dan başlıyor. Antik Yunan'ın öncesini, Sümerleri, Mısırlıları, Hintlileri, Çinlileri atlıyor. Prof. Tanilli'nin daha az bilinen kapsamlı “*Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*” adlı çalışması, daha bütünlüklü olmakla birlikte Batı merkezli tarih yazımından fazla uzaklaşmıyor.

8 Bir başka kaynak, Prof. Nusret Hızır'ın “*Geride Kalanlar*” adıyla basılan, söyleşi havalı “*Bir Uygarlık Tarihine Giriş Notları*” tek tek uygarlıklar hakkında derinleşmiyor, tarihsel olayları yüzeysel geçiyor.

Muhafazakâr kaynaklar bir başka alem. Yazarlar kıyaslamalı bir incelemeden kaçınıyor, İslami güzellmelerle yetiniyor.

Batı-merkezli uygarlıklar sorunu

Batı, Batı merkezli Uygarlık Tarihi anlatımına öncelik veriyor. Pek çok Batılı tarihçi, tarih anlatımını Batı Uygarlığının yüceltilmesi olarak ele alıyor. Tarihsel süreci Antik Yunan-Roma'dan başlatan bu kaynaklar, bu topraklarda yeşeren uygarlıklara önem vermiyorlar.

Uygarlık Tarihi'ni bilimsel, tarihsel bir disiplin olarak ele alan her akıl, her vicdan sahibi insanın tereddütsüz teslim ettiği gerçek şudur: İnsanoğlunun uygarlığı Doğu'da, Batı Asya'da doğdu, orada gelişti; yıllar sonra Batı'ya taşındı. Bunu saptamak bile bu alanda önemli ölçüde mesafe kat etmektir. Batılının Roma ile Antik Yunanla övünmesi kuşkusuz doğal karşılanmalı. Ama, biz Anadolu'nun sakinleri, Mezopotamya üzerinde, Hititler üzerinde, Anadolu uygarlıkları üzerinde daha çok kafa yormak zorundayız. Bu, biz olmanın gereğidir; dahası, kendi kültürümüzü anlamamızın tek yoludur.

Dahası, genel olarak Doğu'ya ve özel olarak Türklere haksızlık etmeyen bir tarih yazımını gerçekleştirmek, Batı'nın önyargılarının dikkate almakla mümkündür. Prof. Berkez'in şu sözleri hepimiz için uyarıcıdır:

*"Batı tarihçiliği iki tür bencilliğin hâlâ etkisi altındadır. Biri Hristiyan bencilliği (Christo-centrism) diğeri ırk bencilliği (etno-centrism). Batı tarihçiliğindeki bu iki bencilliğin en iyi göstergesi Türk'tür. Nesnellik örtüleri konu Türk'e gelince hemen ortadan kalkar, Hristiyan kültürüyle Avrupa etno-centrismi sırtmaya başlar"*²

Prof. Berkez'in tespiti bize sorumluluklarımızı hatırlatıyor.

Uygarlık Tarihinin sunumu

Çok-yönlü bir çabayı gerektiren uygarlık tarihi çalışmasını sunar-ken, uzmanlığı öne çıkaran bir yaklaşımdan çok, genel okur kitlesini esas aldım.

Kitabın bu baskısına Ortaçağ'ı da ekledim. Ve Doğu ile Batı arasındaki bütünlüğü/ kopukluğu irdelemeye çalıştım. Okur bunun açıklamasını Giriş'te bulacak.

Uygarlıkla çok farklı şekillerde gruplandırılabilir. Ben üzerinde en çok durulan, en çok tartışılan kümeleri esas aldım.

Yayıncım, değerli dostum Necip Azakoğlu hem ben yüreklendirdi hem de titiz bir okumayla hatalarımın azalmasına önemli katkılarda bulundu. Kendisine minnettarım.

Görkem Kozanoğlu titiz bir çalışmayla elinizdeki kitabı yarattı.

Eşim Lale Akalın bu kez de desteğini esirgemedi.

Bu çalışmanın bütün sorumluluğunun bana ait olduğunu ayrıca belirtmeme, bilmem gerek var mı?

Dr. Cüneyt Akalın, Kadıköy, Eylül 2014

Notlar

1. Cumhuriyet Kitap, sayı 1026, 15 Ekim 2009
2. Türk Düşünüşünde Batı Sorunu, Bilgi Yay. 1975

I. GİRİŞ

Uygarlığın İlkçağı-Ortaçağı

İnsanlığın uygarlık serüveni uzun bir süreçtir. Taş Devri'nden yerleşik topluma geçiş yüzbinlerce yılı aldı. Daha sonra olayların akışı hızlandı, gelişmeler tüm yerküreye yayıldı. Uygarlıklar giderek çeşitlendi, zenginleşti. Uygarlığın öyküsünde sorun anlatıcının bakış açısıdır. Herkesin tarihi kendine göre anlattığı açıktır.

Tarihsel Dönemleme

"Uygarlık Tarihi" ders kitaplarında İlkçağ Batı Roma İmparatorluğu'nun dağılışıyla, Ortaçağ ise Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılışıyla biter. Bu ayrım Roma'yı esas alan Batı merkezli bir tarih anlayışıdır. Bu anlayış Batı kültürünün günümüzdeki hâkimiyeti nedeniyle, küresel bir yaygınlık kazandı. Herkes tarihin ancak böyle anlatılabileceğine inandı. Oysa Batı'nın esas aldığı çağ ayrımının Türk tarihini açıklamadığına Prof. Sina Akşin, Prof. İbrahim Kafesoğlu'na gönderme yaparak dikkat çekiyor:

"Türkiye, yani Anadolu ve Rumeli Türkleri için daha anlamlı sayılabilecek şöyle bir ayrım önerilebilir:

*İÖ 220-İS 1071: İlkçağ;
1071-1839: Ortaçağ;
1839-1908: Yeniçağ;
1908 sonrası: Yakınçağ."*¹

Prof. Akşin'in ayrımı çok açık olduğu kadar da düşündürücü. Dahası var: Çevreye göz gezdirildiğinde, Prof. Akşin'in dikkatimizi çektiği noktanın sadece Türklerle ilgili olmadığı kolayca görülüyor. Çin'in, Hindistan'ın, Japonya'nın, Uzak Asya'nın, Latin Amerika'nın, Arapların, hatta Rusya'nın tarihi, klasik Batı şemasından çok Prof. Akşin'in Türkler için yaptığı ayrıma benziyor. Batı

coğrafyası dışında kalan yerküre ve alanların kapitalizme geçişte geç kaldıkları ve benzer sorunları paylaştıkları görülüyor.

Öyleyse bizim açımızdan, bu kalıpları en azından sorgulamak zorunludur. İlkçağ'ı yerleşik toplumlara geçiş/yazının ortaya çıkışı ile başlatıyoruz. İlkçağ'ı ne zaman sonlandırıp Ortaçağ'ı ne zaman başlatacağız? Tarım toplumunun giderek kök salması, köylüleri üretimde çalıştıran ağaların, beylerin ortaya çıkması, feodal düzenin yavaş yavaş şekillenmesi Ortaçağ'ın varlığına işaret ediyor. Bu anlamda Çin'de İÖ 1000'lerde iktidar olan Çu Hanedanı feodal düzenin ilk örneklerindedir. Yani Batı'nın klasik İlkçağ/Ortaçağ ayrımını somutlaştıran Roma tarihleri (Batı Roma'nın yıkılışı: İS 476/Doğu Roma'nın yıkılışı: 1453) ya da Ortaçağ'ı Roma'nın Hıristiyanlığı kabulüyle başlatıp Amerika'nın keşfiyle ya da Protestanlıkla sonlandıran Batı tarihçiliği genel olarak Doğu tarihyazımında açıklayıcı olmuyor. Batı bakış açısıyla tarih anlatımı Doğu'nun gerçeğinden çok farklılaşıyor.

12 Bir başka büyük fark, "feodalizm" sözcüğüne dayanır. Eski Çin'deki toprak rejiminin, köylünün korunma karşılığında "lord"un toprakları üzerinde çalışması olgusuna dayandığını ilgili bölümde göreceğiz. Ancak zaman içinde soylu "lord"un yerini bir çeşit hükümet memuru almış ve Avrupa feodalizmindeki "sözleşme" ilişkisi Çin rejimlerinde gerçekleşmemiştir. Avrupa'daki toprak sahibi lord hemen önemli bir kişi hâline gelip kralla karşılıklı hak ve görevlere sahip olurken, Doğu'daki eşdeğeri her an yerinden atılabilecek bir cins "devlet memuru"nun ötesinde toplumsal ve siyasal bir statüye erişememiştir. Asya'nın öteki uygarlıklarında da durum hemen hemen aynıdır. İşte Batı ve Doğu "feodalizmleri" arasındaki asıl fark burada ortaya çıkıyor.²

Batı'da ve Doğu'da "Kölecilik"

Batılı yazarların esas aldığı tarihsel ayrım bir bütün olarak yaşananları da açıklamıyor. "Karanlık" olarak nitelenen Batı Ortaçağ'ında Hint ve Çin uygarlıklarının en parlak yıllarını yaşadığını biliyoruz. Öyleyse Doğu ile Batı'yı aynı kalıba sokmak, aynı dönemlemeye tabi tutmak yanlış oluyor.

Bir başka fark, Batı'nın Ortaçağ'dan önce yaşadığı İlkçağ'da kocaman bir köleci toplumdaki geçmiş oluşudur. Köleciliğin önce

Mısır'da, ardından Antik Yunan'da ve özellikle Roma'da ne kadar büyük bir yer kapladığını biliyoruz. Peki, acaba Doğu'da "köleci toplum" yaşandı mı? Mısır'ı bir yana bırakırsak Çin'de, Hindistan'da kölecilik yaşandı mı?³ Yaşanmadıysa bu uygarlıklarda köleci toplumu bir üretim tarzı olarak hesaba katmanın anlamı nedir?

Sonuç olarak, Batı ve Doğu'nun kapitalizm öncesi yüzyıllarını birlikte ve kıyaslamalı anlatmak daha doğru, daha gerçekçi oluyor.

Büyük Uygarlıklar

Bir "Uygarlık Tarihi" kitabının dört büyük uygarlık üzerinde yoğunlaşması kaçınılmazdır. Bu uygarlıklar Mezopotamya-Mısır, Çin, Hint ve Roma Uygarlıklarıdır. Ne var ki bu temel yapılardan neşet eden uygarlıkları da görmezden gelemeyiz. Afrika, Amerika, Uzakdoğu Uygarlıkları da bu çerçevede okurun karşısına çıkacak.

Notlar:

1. S. Akşin, Kısa Türkiye Tarihi, s. 6
2. O. Sander, Siyasi Tarih I, s. 75
3. F. Braudel, Grammaire des Civilisations, s. 229

XI. BATI ASYA

İbraniler-Yahudiler

İnsanoğlunun uygarlığı, kent devletlerinin giderek önem kazandığı Sümerlerden beri dinlerle iç içe yaşadı. Dinler hem dünyayı ve evreni açıklayan büyük düşünce sistemleri hem de insanların toplumsal yaşantılarına şekil veren hukuk sistemleri olarak, uygarlığın içinde özel bir yer kaplarlar. Sümerlerden beri incelediğimiz toplumlarda, kurallarla ilgili açıklamalar sıra tek tanrılı dinlere gelindiğinde yetersiz kalıyor. Çünkü tek tanrılı dinler kendilerini dünyevi kurum ve kurallarla değil, inançlarla tanımlıyorlar. O zaman da bu dinlere hayat veren temel kuralları yakından incelemek önem kazanıyor. Kitabımızda Yahudilik (ardından doğal olarak Hıristiyanlık ve İslam) üzerinde ayrıca durmayı gerekli gördük.

156

Yahudiliğin bir özelliği ilk semavi din olması ise, öteki özelliği bir kavme dayanmasıdır. Yahudilik İbranilerin dinidir. Konuya Ortadoğu Batı Asya halklarının atalarıyla yoğun temas içinde olmuş İbranilerle başlıyoruz.

Sami Kavmi

İbranilerin tarihi ile Musevilik (Yahudilik) iç içedir. İbraniler, Sami dilli topluluklardandır. Dilleri Arapça gibi Sami kökenlidir. Sami halklar, Mezopotamya ile Mısır arasındaki çöllerin kıyılarındadır, kuzey taraflarında yaşayan göçebe topluluklardı. (Bkz. Araplar) Yaşayış tarzları aynı dönemdeki Hint-Avrupa dilli halklarınkine benzerdi. Hint-Avrupa halkları ata, Samiler eşeğe ve deveye biner; daha çok koyun, keçi gibi küçükbaş hayvan beslerlerdi. Ufak tefek yapıları insanlardı. Daha sonra kendilerine Yahudiler denecek olan İbraniler, Sami halkların bir dalıydı.¹

Kutsal kitaplar İbranilerin geçmişini (İÖ 1900'lerde) Sümer'in Ur kentinden Mezopotamya ve Suriye çöllerinin kıyılarına göçen Hz.

İbrahim'e dayandırılır. İbrahim'in² kendisini izleyenlerle birlikte, sonraları Filistin adını alan Kenan ülkesine gelene dek Arap çölünün kuzey kıyılarını çevreleyen "Verimli Hilal"³ içinde sağa sola savrulmuş olduğu sanılıyor.

İbranilerin tarihinin ilk bölümü Mısır'dan göçle başlar. İbranilerin Mısır'dan göçü "Exodus/Sürgün" nasıl oldu? Göçe önderlik eden Musa'nın Atoncu dinle⁴ ilgisi olmuş olabilir. Mısır'da baskı altında yaşayan İbranilerin Mısır'dan ayrılıp Sina Yarımadası'nda yeniden göçebelik yaşamına dönmeleriyle ilgili kutsal kitaplardaki öyküler, tarihsel olaylara dayanmış olabilir.

Eski Ahit'e göre Kenan ülkesinde (Filistin) yaşayan Kenanlılar göçebeydi. Hayvancılıkla ve küçük çaplı tarım işiyle uğraşırlardı. Kentlerde süt, et, peynir, hayvan ticareti yaparlardı. Eski Ahit'in ifadesiyle "her yanından süt ve bal akan" "Vaat Edilmiş Topraklar" da yaşamlarını sürdürüyorlardı. Kenanlılar dağlar, sular, ağaçlar gibi doğa güçlerine tapıyorlardı. Çocukları kurban eder, bazen de yakarlardı. İnanişe göre Hammurabi döneminde tanrı, Ur kentinde yaşayan İbrahim'e Kenan ülkesini vaat etti. İbrahim de toplumunu o topraklara götürdü.

Mısır'ın Tanrılar Serüveni

Mısırlılar Asya seferlerinde öteki halklarla temasa geldiler. Nil'in ve Firavun'un dünyanın merkezi olduğu yönündeki görüş ve açıklamaların dış dünyada benimsenmemesi, Mısır'ın içinde de düşünsel çatışmalara neden oldu. Buna uygun olarak İÖ 14. yüzyılda Mısır ile öteki ülkelerin tanrılarının tümüyle düzmece olduğu yolunda görüşler ileri süren dinde reformcular ve dinci radikal çevreler ortaya çıktı. Bu reformcular sadece Aton, yani güneş gibi evrensel olan firavunu gerçeğin işaretlerini taşıyor olarak görüyorlardı. Tah-ta çıkan firavun (İÖ 1379-1362) bu düşünceleri benimsedi. Firavunluk makamının geleneksel güçlerini Mısır'ın eski dinsel törenlerini yıkmak için harekete geçirdi. Firavunun ölümünden sonra rahipler tepki olarak karşı dalgayı geliştirdiler. Mısır, İÖ 1100'lerde başka kavimlerin Mısır üzerinde kapsamlı bir denetim kurmalarını önleyen dar Nil Vadisi'ne çekildi. Dünyanın geri kalan bölümlerinden kop-tu. (Bkz. Mısır)

Yahudilik

İnsanların çok eski yıllardan beri totemlere taptıklarını mağara resimleri ortaya koyuyor.

İnsan toplulukları çok uzun yıllar çoktanrıci sistemlere bağlandıktan sonra tek tanrı düşüncesine yöneldiler. Tektanrıcilik düşüncesi Ortadoğu'da doğdu. Tanrısal güçlere sahip firavun düşüncesi Mısır'da doruğa ulaştıktan sonra, yüzyıllar içinde giderek zayıfladı Yeni sosyo-ekonomik güç odakları Sümer kentlerinin çöküntüye uğraması üzerine önce Babil'e ardından Ninova'ya yöneldikçe, Sümerleri dünyanın merkezi olarak gören düşünceler zayıfladı.⁵ Örneğin Babil'de rahipler Marduk'un evrenin egemeni olduğunu savunmaya başladılar. Krallara tanrılık yükleyen özellikler şarkılardan çıkarıldı.⁶ Bazılarıysa tanrılar ve insanların tanrılarla ilişkileri hakkında eski düşüncelerin düzeltilmesi, hatta yerlerine yeni açıklamalar getirilmesi gerektiğini öne sürdüler.

158 Eski Ortadoğu toplumunun entelektüel ve dinsel evrimi etik ve deneyüstü (transandantal) bir tektanrıciğe eğilim gösterdi. Ancak bu süreç karışık ve sancılı oldu. Sadece Yahudiler (İsrailoğulları) bu eğilimi tutarlı bir biçimde, bulanık olmayan mantıksal sonucuna kadar götürebildiler. Öteki halklar bir tanrıyı öteki tanrıların üzerine çıkardıkları ve belli bir tanrının kudretini tüm evreni kapsayacak biçimde büyüttükleri zaman bile geleneksel olarak benimsedikleri çoktanrıciği tümüyle atamadılar.

Yahudiliğin Ortaya Çıkışı

Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat, İbranicilerin geçmişini Mezopotamya ile Suriye çöllerinin kıyısında göçebe yaşamına başlamak üzere (İÖ 1900'ler) Sümerlerin Ur kentinden ayrılan İbrahim'e dayandırır. Musa'nın İbrahim'le aynı soydan gelip gelmediği hususu açık değildir, o yöndeki iddiaları somutlaştıracak herhangi bir kanıt yoktur. Yahudilerin kendilerini İbrahim'e dayandırma

Yahudiliğin sembolü Davut Yıldızı

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, c. I, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1994.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, YKY, İstanbul, 2003.
- Braudel, Fernand, *Bellek ve Akdeniz, Tarihöncesi ve Antikçağ*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
- Braudel, Fernand, *Grammaire des Civilisations*, Arthaud Flammarion, Paris, 1987.
- Cahen, Claude, *İslamiyet*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.
- Childe, Gordon, *Tarihte Neler Oldu*, Odak Yayınları, Ankara, 1974.
- Çığ, Muazzez İlmiye, *Kur'an, Tevrat ve İncil'in Sümer'deki Kökeni*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Çığ, Muazzez İlmiye, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler*, c. I-II, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Esenbel, Selçuk vd. (editörler), *Türkiye'de Çin'i Düşünmek*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünce Tarihi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983.
- Hitti, Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Hobson, John, *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, YKY, İstanbul, 2007.
- Huang, Ray, *Çin Tarihi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kuban, Doğan, *İstanbul-Bir Kent Tarihi (Byzantion Konstantinopolis İstanbul)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.
- Lewis, Bernard, *The Arabs in History*, Oxford University Press, Oxford, 2002.
- Majumdar, R. C, vd., *An Advanced History of India*, Kalikindar Datta, 1978.
- Nanda, Prakash, *Rediscovering Asia*, Lancer Publisher & Distributors, Delhi, 2003.

- Nehru, Jawaharlal, *The Discovery of India*, The John Day Company, NY, 1946.
- Nehru, Jawaharlal, *Glimpses of World History*, The John Day Company, 1942.
- McNeill, William, *Dünya Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985.
- Mossé, Claude, *Une Histoire du Monde Antique*, Larousse, 2005.
- Perinçek, Doğu, *Orta Asya Uygarlığı*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008.
- Roux, Jean Paul, *Türklerin Tarihi*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Roux, Jean Paul, *Histoire des Turcs*, Fayard, Paris, 1984.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih I*, İmge Yayınevi, Ankara, 2013.
- Sezen, Yümni, *Kültür ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Şenel, Alaettin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2008.
- Tanilli, Server, *Uygarlık Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.
- Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, Ortaçağ*, Say Yayınları, İstanbul, 1986.
- Tekeli, Sevim, vd., *Bilim Tarihi*, Doruk Yayınları, Ankara, 1997.
- Usta, Sadık, *Antikçağ Ütopyalari*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.

418

Dergiler:

- Asya'da Devlet Teorisi, *Bilim ve Ütopya*, sayı 190, Nisan 2010.
- Aydınlanma, *Bilim ve Ütopya*, sayı 216, Haziran 2012.
- Jakobenizm ve Jakoben Devrimler, *Bilim ve Ütopya*, sayı 205, Temmuz 2011.
- Medeniyetlerin Beşiğine Yolculuk, *Popüler Bilim*, sayı 149, Temmuz 2006.

Makaleler:

- Özdoğan, Mehmet, Neolitik Sükûnet, *Cumhuriyet* dergi, sayı 1142, 10 Şubat 2008.
- Perinçek, Doğu, Şahname, *Bilim ve Ütopya*, Nisan 2010.
- Taşkale, İsmet, Moğol İmparatorluğu'nda Eğitim ve Kültür, *CBT*, 29 Haziran 2012.
- Timuroğlu, Vecihi, Uygarlıklar Çatışmaz, *Cumhuriyet*, 27 Ocak 2007.

DİZİN

- I. Hattuşili 59, 60
I. Seti 48
II. Ramses 48, 49, 50, 56, 62
IV. İvan 231, 233, 235, 238
- A**
- Açoka 92
Afganistan 83, 92, 114, 124, 131, 179, 182, 208
Afyon Savaşı 93
Agamemnon 270, 271, 273
Agra 131, 133, 134, 144, 221
Ahmed Sukarno 152
Ahura Mazda 182, 183, 185, 187, 188
Akadlar 28, 29, 30, 170
Akhalar 269, 270, 272, 273
Akhenaton 53
Alexander Nevsky 230
Altınordu 218, 230, 231, 233
Amon 47, 48, 52, 53, 57
Anadolu Selçuklu Devleti 211, 378, 379
Ankor 146
Anyang 70
Aral Gölü 200, 206, 207, 209, 213
Arapça 15, 16, 57, 135, 156, 170, 171, 175, 176, 218, 220, 348, 351, 357
Ardeşir 123, 185, 186, 187
Aristoteles 190, 286, 287, 291, 294, 295, 356, 357, 358, 375
Arz-ı Mevud 159, 164
Assuan 44
Asurnazirpal 168
Aton 53, 157
Attila 202, 203, 223, 364
Avustralya 24, 145, 153, 154, 155
Ayasofya 229, 394, 397, 398, 399, 400, 401, 402
Aztekler 255, 256, 257, 258, 260
- B**
- Baalbek 166
Babil 28, 35, 36, 56, 59, 61, 158, 161, 162, 168, 169, 179, 181, 282, 292
Babür 131, 132, 133, 142, 198, 199, 201, 222
Ban Chao 84
barbarlık 15, 16, 21, 154
Bartolomeu Dias 245
Baybars 218, 352
Bedeviler 173, 174
Beni Hilal 174
Bergama 283
Beryte 164
Beş Maddeli Yemin 109
Beytullahim 321
Brahmanlar 117, 119, 121, 126
Buddha 103, 121, 125, 188
Budizm 91, 92, 103, 106, 118, 119, 120, 121, 123, 139, 146, 147, 149, 204
Buhara 129, 215, 218, 357, 358
Bumin Kağan 204
Burgondlar 364
Büyük İskender 114, 122, 123, 124, 162, 166, 172, 179, 184, 185, 196, 275, 280, 282, 283, 286, 291, 305, 306, 308, 310
Büyük Petro 235, 236, 237
Büyük Selçuklu 206, 209, 210, 211, 213, 224, 352, 378
Büyük Yu 69
Byzantion 388, 389, 410
- C**
- Cahiliye Devri 173
Caynizm 115, 118, 122
Cengiz Han 87, 92, 130, 193, 199, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 222, 230, 231, 352
Charles Texier 59
Cicero 304, 316, 317, 318, 405
Corpus Iuris Civilis 15, 312, 392
- Ç**
- Çağatay Hanlığı 218, 231
Çanakya 124
Çandragupta 122, 124, 125
Çatalhöyük 23
Çeçenler 227
Çin Seddi 70, 79, 80, 81, 199, 202
Çin Şi Huang Di 71, 78, 79, 80, 81, 82, 85
Çu Gong 71
Çu Hanedanı 12, 70, 71, 75, 76, 78, 81, 148, 183, 361

D

Daimyolar 105, 111
Dalai Lama 92, 93
Daryus 162, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 277, 278, 282, 283
Davut 158, 160, 161, 339, 401
Dekabrist Ayaklanması 237
dharma 125, 139
Dicle 27, 28, 30, 31, 115, 167, 168, 186
Dinyeper 227, 228, 229, 388
Dinyester 227
Divan-ü Lügat'it Türk 207

E

Ebu Müslim Horasani 348, 350
Ebu Simbel 48, 49
Ekber 5, 131, 142, 143, 144
Ekklesia 276, 287, 373
Emeviler 175, 191, 192, 204, 205, 336, 343, 344, 346, 347, 348, 349, 351, 360
Endonezya 88, 101, 115, 124, 145, 150, 151, 152, 153
Engizisyon 330, 380, 381
Eski Ahit 157, 172, 323, 325, 359
Ezra 162

F

Farabi 353, 357, 358
Farsça 193
Farsiler 128
Fenikeliler 164, 165, 166, 167
feodalite 82, 106, 361, 365, 367, 368, 369
Fırat 27, 28, 29, 30, 31, 46, 47, 59, 61, 65, 115, 168, 186, 300
Filipinler 145, 151, 152, 153
Filistin 19, 21, 46, 157, 160, 162, 163, 164, 170, 172, 179, 185, 211, 335, 336, 340, 379
Firdevsi 5, 192, 194, 196
Floransa Antlaşması 232
Florus 163
Franklar 345, 364, 367
Friedrich Barbarossa 212, 330, 370, 379
Fujiwara 105

G

Ganj 114, 115, 116, 118, 119, 122, 124, 125, 127, 282
Gazali 358
Gazneliler 129, 201, 206, 208

Gazneli Mahmut 129, 208
Gılgamış 34, 38, 39
Girit 37, 40, 167, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 275, 295, 297, 300, 301, 394
Giza 54
Gordion 282
Gorgan Seddi 191
Göktürkler 201, 204, 205, 221
Guru Nanak 135, 143

H

Hadramut 172
Hamad 170, 335
Hanbalık 88, 97, 218
Han Fei Tzu 77, 78
Han Gaozu 82
Harappa 115
hars 16, 17
Harun Reşid 175, 351, 352, 353, 355
Hattuşaş 59, 60, 61, 64, 65
Haydarabad 136, 137
Haydarabad Nizamı 136
Heliopolis 57, 166
Heredot 40, 54, 294, 389
Hernán Cortés 258, 259
Hiksoslar 47, 57
Hinduizm 92, 115, 117, 118, 120, 122, 123, 126, 134, 135, 140, 145, 146
Hint Okyanusu 68, 89, 107, 114, 129, 145, 153, 187, 208, 239, 240, 247, 335, 397
Hititler 5, 9, 49, 58, 59, 60, 62, 63, 64
Homeros 5, 268, 270, 271, 273, 284, 286, 295
Homo Erectus 18, 19
Honsu 99, 101
Horasan 87, 177, 192, 209, 350, 357, 358
Hulefa-i Raşidin 339
Hunlar 201, 202, 203, 228
Hurriler 59
Hülagü 217, 218, 352

İ

İbn Battuta 130, 244, 358, 402
İbn-i Haldun 353, 357, 358, 359
İbraniler 156, 170
İlliryalılar 362
İlyada 269, 270, 271, 273
İmhotep 44, 45, 57
İncil 37, 170, 248, 325, 327, 328, 339, 390, 406, 407
İndus Vadisi 23, 25, 115, 116, 122, 127, 239, 282, 345

İnkalar 255, 258
İpek Yolu 84, 85, 175, 202, 203, 204, 205, 207,
220, 221, 233, 351, 355, 403
İsfahan 133, 177, 193, 221
İshak 172
İsis 53, 57
İskenderiye 162, 234, 248, 249, 293, 308, 325,
331, 345, 390
İslamiyet 115, 116, 129, 206, 207, 212, 219,
220, 221, 343, 349, 410
İznik Konsili 229, 328, 331, 374, 375, 392, 396,
398

J

Java 151, 152, 153
Jianwen 89
Jōmon Dönemi 100
Julius Sezar 307, 313, 314, 315, 345
Justinianus 15, 190, 312, 391, 392, 401

K

Kadeş Barış Antlaşması 48, 49, 50, 52, 56, 62
Kafkasya 24, 27, 28, 59, 235, 237
Kaldeliler 170
Kanton 80, 93, 94
Karahanlılar 206, 207, 352
kast sistemi 113, 117, 372
Kaşgar 92, 207
Kefren 54, 55
Keops 54
Kırım Hanlığı 218, 231
Kızıldeniz 89, 159, 172, 176, 239, 240, 244
Kızılırmak 59
Kiev 215, 217, 228, 229, 230, 231, 233, 234,
397, 398
Kisatriyalar 119
Ki-Tse 148, 149
Kmer İmparatorluğu 146
Komodor Perry 109
Konfüçyüs 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80,
82, 104
Kore 75, 83, 100, 101, 103, 104, 145, 147, 148,
149, 150, 201, 215
Krezus 277
Kristof Kolomb 137, 184, 253, 259, 407
Kubilay Han 88, 92, 97, 98, 106, 217, 218
Kudüs 159, 161, 162, 163, 181, 234, 321, 324,
325, 326, 332, 338, 355, 362, 378, 379
Kur'an 37, 225, 337, 338, 339, 340, 341, 342,
344, 354, 410

Kutadgu Bilig 207
Kutsal Sinod 235
Kültepe 167
Kyoto 100, 101, 105, 108, 109
Kyros 162

L

Lao Tzu 75, 76, 92
Latince 15, 223, 304, 356, 380, 387, 392, 397
Lut Gölü 19, 321, 359

M

Macellan 153
Mağrib 171, 358
Makao 93
Makedonya 122, 125, 162, 179, 184, 265, 274,
275, 280, 281, 282, 283, 291, 305, 306,
309, 310, 394
Malaka 89, 152
Mançu Hanedanı 91, 94
mandarinler 74, 105
Maniheizm 188, 189, 204
Manila 153
Marcus Antonius 184, 185, 307, 308, 315, 317
Maurya İmparatorluğu 116, 124, 125
Mavi İrmak 94
Mayalar 255, 256, 258, 260
Mayapan Birliği 257
Mazdekizm 189, 190
medeniyet 14, 17
Meiji Restorasyonu 107, 109, 110
Mekong Vadisi 146
Memfis 43, 44, 48
Mençiyus 76, 77, 83
Menes 43, 51
Mengü Han 217, 218
Mentuhotep 46
Mete Han 202
Mikonos 268, 269, 270, 271, 272, 275
Minamoto 105, 106
Mindanao 151, 153
Mitridat 306, 307
Moğollar 88, 89, 90, 175, 193, 212, 213, 214,
216, 217, 218, 219, 351
Mohenjo-Daro 115, 116
Moskova Metropoliti 232, 234
Murşili 61, 65
Mutezile 194, 354
Müslümanlar 115, 129, 130, 131, 191, 192,
212, 217, 244, 338

N

Nabukadnezar 161
Nanking Antlaşması 93
Nasturilik 176
Nefed 170
Nehemya 162
Nemrut 168, 169
Neolitik 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 68, 69, 115,
153, 266, 268, 411
Nibelungen Destanı 202
Nil 40, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 51, 52, 54, 56, 57,
68, 115, 157, 164, 171, 244, 248, 249
Ninova 36, 158, 167, 168, 169, 282
Nippon 99, 108
Nizamülmülk 5, 210, 224, 358
Novgorod 228, 229, 230, 231, 232, 398
Nubya 46, 47, 244
Nubyalılar 48
Nuh Tufanı 39

O

Odysseia 269, 270, 271
Oğuzlar 206, 209
On İki İmam 350
Orhun Yazıtları 204

P

Paleolitik 18, 19, 21, 24, 68
Partlar 123, 184
Peloponez 268, 274, 275, 278, 279, 280, 281,
283, 288, 294, 298
Pencap 115, 117, 127, 129, 132, 135, 208
Perikles 279, 280, 281, 287, 288, 298
Persepolis 125, 181, 182, 185
Piramitler 44, 45, 54
Pisagor 56, 57, 122, 296
Platon 5, 57, 73, 190, 286, 288, 289, 290, 291,
293, 295, 296, 297, 299, 316, 356
Poitiers Savaşı 345
polis 282, 284, 316, 364
Polybius 27, 316
Pompeius 313, 314, 317
Portekiz 93, 107, 137, 138, 246, 249, 407, 408
Ptolemeler 283

R

Rig Veda 117
Romalılar 33, 84, 186, 202, 303, 305, 319, 364,
390, 396, 399

Romanov Hanedanı 235

Rusya 11, 138, 147, 148, 178, 195, 198, 206,
214, 215, 217, 218, 227, 228, 229, 230,
231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 324,
397

S

Saba Melikesi 172
Sahalin Adaları 100
Samaniler 352
Samanoğulları 207
Samiler 28, 156, 165, 170
samuray 102, 103
Sanskritçe 118, 127, 355
Sargon 34, 35, 169
Sarı Deniz 100, 147
Sarı Irmak 69, 70, 72, 85, 94, 239
Sarkis 179
Sasani İmparatorluğu 128, 184, 185, 189
Satuk Buğra Han 207
Savaşan Krallıklar Dönemi 72, 73, 74
Sebük Tigin 129, 208
Selevkoslar 123, 124, 184, 283
Seneca 318
Setif Savaşı 175
Server Tanilli 7, 8, 15, 16, 17, 176, 238, 263,
297, 353, 359, 360, 383, 411
sfenks 55
Siddhartha Gautama 120, 121
Sidon 164
Sihizm 115, 135
Silla 149
Simon Bolivar 262, 263, 264
Singapur 147, 152
Sir-i Derya 209, 213
Sokrates 288, 289, 290
Sparta 179, 271, 275, 277, 278, 279, 280, 281,
286, 288, 296
Suhubiye 192
Sui Hanedanı 85
Sumatra 145, 151, 152
Süleyman 160, 161, 172, 211, 347, 401
Sümerler 25, 26, 27, 28, 29, 31, 34, 164, 400

Ş

Şah Cihan 131, 134
Şang Hanedanı 69, 70, 71, 148
Şintoizm 101, 103
Şiva 118, 123, 140, 141
Şogunluk 105, 106

Şotoku Yasaları 104
Suppiluliuma 61, 62, 65

T

Tabgaçlar 199
Tac Mahal 131, 133, 134, 221
Talas Savaşı 93
Tang Hanedanı 86, 93, 108, 126, 204
Taoizm 75, 76, 146
Tarık bin Ziyad 345, 346, 348
Tatarlar 227, 230, 233, 234
Tadmur 173
Tenochtitlan 257
Tevrat 37, 158, 159, 169, 172, 339, 410
Thai 146
Thales 56, 292, 294, 296
Thebai 279, 282
Tibet 68, 92, 93, 124, 126, 146
Tokugawa 106, 107, 109
Tonkin 88, 146, 147
Troya 271
Tukulti-Ninurta 168
Tutankamon 47, 48

U

Ugarit 164, 165
Umman Denizi 89
Ur Medeniyeti 27, 30
Ur Nammu 27, 30
Uruk 30, 31, 34, 35, 39
Uygurlar 86, 93, 201, 203, 204, 205
Uzakdoğu 5, 13, 89, 109, 110, 112, 120, 145,
146, 147, 172, 358

Ü

Ümit Burnu 89, 137, 240, 245, 408

W

William McKinley 153

V

Vaisyalar 120
Vasco da Gama 137, 245, 247, 407
vassal 367, 368, 372
Vedik 116, 117
Verimli Hilal 157, 170, 171, 335
Vişnu 118, 123, 140, 141
Vizigotlar 364, 387
Vladivostok 94, 148

Y

Yabgu 209
Yahudilik 156, 158, 162, 183, 334
Yamuna Irmağı 118, 134
Yang-Çe 68, 69, 70, 79, 85, 86
Yasalar Okulu 72, 73, 77, 79, 82
Yazılıkaya 65
Yedi Yıl Savaşı 137
Yeni Konfüçyüsçülük 87
Yık Savaşı 72
Yokohama 109
Yoritomo 105, 106
Yunanlılar 166, 269, 270, 278, 284

Z

Zemindavar 129
Zen Budizmi 103
Zenobia 173, 362
Zerdüşt 128, 182, 183, 184, 187, 188, 189, 190
Zerdüştlük 183, 189
Ziya Gökalp 16, 17
Zosim 234